

ΕΘΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ

Ι. Σύντομη παρουσίαση του στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΑΠΚ)[1]

Όνομα: Ρεμπέτικο

Άλλη/-ες ονομασία/ες:

Ταυτότητα[2]: Μουσική-πολιτισμική έκφραση, άμεσα συνδεδεμένη με τον λόγο και τον χορό, που διαδόθηκε σταδιακά στα αστικά λαϊκά στρώματα τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι. Εξελίχθηκε μεταπολεμικά σε μουσικό είδος ευρείας απήχησης, λειτουργώντας ως ισχυρό σύμβολο ταυτότητας και ιδεολογίας για την ελληνική λαϊκή μουσική παράδοση.

Πεδίο ΑΠΚ[3]:

Προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις

Το ρεμπέτικο, ιδιαίτερα στις πρώτες δεκαετίες της δημιουργίας του, διακρίνεται για τα στοιχεία της συλλογικότητας, της ανώνυμης δημιουργίας και της προφορικής διάδοσης, τα οποία και προσδιορίζουν τον άμεσα «λαϊκό» χαρακτήρα του είδους. Ως προς την επιτέλεση αλλά και όσον αφορά πολλά μορφολογικά χαρακτηριστικά (ποιητικά και μουσικά), συνδέεται με την παράδοση των δημοτικών τραγουδιών, κυρίως των Ελλήνων της Μικράς Ασίας και των νησιών του Αιγαίου. Παράλληλα, βρίσκεται σε έναν δυναμικό διάλογο με τις μουσικές παραδόσεις των λαών που συγκαταοικούν στα πολυεθνικά-πολυπολιτισμικά αστικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Τούρκοι, Εβραίοι, Αρμένιοι, Βαλκάνιοι, Φράγκοι) ανταλλάσσοντας και αναπλάθοντας δημιουργικά πολλά μουσικά στοιχεία. Με την εμφάνιση του γραμμοφώνου και των ΜΜΕ, κυρίως από τη δεκαετία του '30, το είδος αποκτά πλέον μίαν ευρύτερη διάδοση, χωρίς όμως να πάψει –έως τις μέρες μας– η καθημερινή «ζωντανή» επιτέλεσή του σε ταβέρνες, κέντρα διασκέδασης, μουσικές σκηνές και συναυλίες.

Επιτελεστικές τέχνες

Το τραγούδι (ποιητικό κείμενο), η μουσική και ο χορός, με τη μορφή και λειτουργία του παραδοσιακού ενιαίου τρίπτυχου «λόγος-μέλος-κίνηση», αποτελούν δομικά στοιχεία του ρεμπέτικου που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Μάρκος Βαμβακάρης δεν ηχογραφούσε ποτέ ένα τραγούδι αν πρώτα δεν το... «δοκίμαζε στα πόδια» ενός φίλου του εξαιρετικού χορευτή!

□ Κοινωνικές πρακτικές – τελετουργίες – εορταστικές εκδηλώσεις

Το ρεμπέτικο, κυρίως στις πρώτες δεκαετίες της πρωτογενούς του δημιουργίας, συνδέθηκε με τις συμπεριφορές και κοινωνικές πρακτικές των περιθωριακών κοινωνικών στρωμάτων των μεγάλων πόλεων-λιμανιών και αντανάκλα τις αντιλήψεις τους για τη ζωή, τον έρωτα, τον θάνατο, την ξενιτιά κ.ά. Συνδέεται με τον αυστηρό «κώδικα τιμής», τις σχέσεις με την εξουσία, τα σύμβολα έκφρασης και επικοινωνίας, τις τελετουργίες και τον τρόπο διασκέδασης των κοινωνικών αυτών ομάδων.

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή επεκτάθηκε στις ομάδες των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στην περιφέρεια των αστικών κέντρων, αποτελώντας ισχυρό σημείο αναφοράς για τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα, σε άμεση σχέση με τις τελετουργίες και τον ιδιαίτερο τρόπο διασκέδασης.

Από τη δεκαετία του '30 και κυρίως μετά τον Πόλεμο, η κοινωνική του βάση διευρύνθηκε στην εργατική τάξη και τα μεσοαστικά στρώματα, με ανάλογες διαφοροποιήσεις στους χώρους και τους τρόπους επιτέλεσης.

□ Γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν

□ Τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία

Το είδος της παραδοσιακής χειροτεχνίας που συνδέεται άμεσα με το ρεμπέτικο είναι η λαϊκή οργανοποιία (μπουζούκι, μπαγλαμάς, τζουράς, κιθάρα, λατέρνα).

□ Άλλο[4]

Τόπος (διοικητική περιφέρεια, νομός, δήμος) :

Το είδος αναπτύχθηκε στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας, κυρίως λιμάνια (Πειραιάς, Αθήνα, Σύρος, Θεσσαλονίκη, Βόλος, Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο, Πάτρα, Καλαμάτα, Τρίκαλα κ.ά.). Στις μέρες μας είναι διαδεδομένο σε όλη την ελληνική επικράτεια καθώς και στις κοινότητες των Ελλήνων της Διασποράς.

Λέξεις-κλειδιά[5]:

Ρεμπέτικο(α), ρεμπέτης, μάγκας, μικρασιάτικη σχολή, πειραιώτικη σχολή, σαντουρόβιολα, μπουζούκι, μπουζουξής, μπαγλαμάς, τζουράς, кара-ντουζένι, ανατολικοί μουσικοί δρόμοι, ταξιμι, ζείμπέκικο, χασάπικο, γραμμόφωνο, δισκογραφία 78 στροφών, φυλακή, τεκές, κουτούκι, ταβέρνα, κέντρο, αναβίωση ρεμπέτικου, ρεμπέτικες κομπανίες.

II. Ταυτότητα του φορέα του στοιχείου ΑΠΚ

1. Πρόσωπο, ομάδα, οργανισμός

Όνομα:

Ταυτότητα[6]:

- ΟΤΑ (κοινότητα, δήμος, περιφέρεια)
- σύλλογος
- σωματείο

Σύλλογος Φίλων Μουσείου Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων Φοίβου Ανωγειανάκη

Διογένους 1-3, 10556 Αθήνα

- ενορία
- ένωση ενδιαφερομένων
- συντεχνία
- πρόσωπο
- άλλο[7]

Έδρα/τόπος:

Διεύθυνση:
ΤΚ:.....

Τηλ. FAX.....

e-mail:..... **url/ site web:**

Όνομα υπευθύνου/ων[8]:

Ιδιότητα:

Διεύθυνση: ΤΚ:.....

Τηλ. FAX.....

e-mail:.....

Ειδικές πληροφορίες για το στοιχείο:

Αρμόδιο/α πρόσωπο/α

1. Όνομα: Λάμπρος Λιάβας

Ιδιότητα: Καθηγητής Εθνομουσικολογίας Παν/μιου Αθηνών,

Διεύθυνση: Ξανθίππου 78, Χολαργός ΤΚ:15561

e-mail:liavas@yahoo.com

2. Όνομα: Μάρα Καλοζούμη

Ιδιότητα: Αρχαιολόγος ΥΠΠΟ / Τραγουδίστρια ρεμπέτικων τραγουδιών

Διεύθυνση: Ερμού 17 ΤΚ: 105 63

Τηλ. 210 32 30 402 FAX 210 32 40 388

e-mail:

III . Περιγραφή του στοιχείου ΑΠΚ

Περιγραφή:

(έως 50 λέξεις)

Αστικό λαϊκό μουσικό είδος που άκμασε το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Με επιρροές από το δημοτικό και το μικρασιάτικο τραγούδι, αντικατοπτρίζει το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής όπου αναπτύχθηκε και ιδιαιτέρως τη ζωή του περιθωρίου. Στην πορεία η κοινωνική του βάση επεκτάθηκε στους πρόσφυγες, στην εργατική και τη μεσοαστική τάξη, ενώ στις μέρες μας αναγνωρίζεται ως δημοφιλής πολιτιστική κληρονομιά που ανήκει σε όλους τους Έλληνες.

2. Αναλυτική περιγραφή:

(έως 500 λέξεις)

Η παράδοση των ρεμπέτικων τραγουδιών αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο του ελληνικού αστικού λαϊκού πολιτισμού, ως μια συλλογική μορφή έκφρασης και επικοινωνίας που κατόρθωσε να συνταιριάξει σε μια θαυμαστή ενότητα τον λόγο, τη μουσική και τον χορό. Η περίοδος δημιουργίας τους καλύπτει το πρώτο μισό του 20ού αι., εποχή διαμόρφωσης στην Ελλάδα των μεγάλων αστικών κέντρων και της αργής αλλά σταθερής επέκτασης του βιομηχανικού πολιτισμού. Συνδέονται με συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις και ομάδες: αρχικά με το υποπρολεταριάτο των πόλεων-λιμανιών και, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, με τους προσφυγικούς πληθυσμούς. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η κοινωνική τους βάση διευρύνεται στα μεσαία αστικά στρώματα.

Το «κλασικό» ρεπερτόριο του είδους ανέδειξε πολλούς δημοφιλείς συνθέτες, τραγουδιστές και μουσικούς και συνδέεται με την εμφάνιση και διάδοση στην Ελλάδα και τον ελληνισμό των ΗΠΑ της δισκογραφίας και των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Οι συνθήκες δημιουργίας και επιτέλεσης, οι κοινωνικοί φορείς, καθώς και πολλά υφολογικά και μορφολογικά στοιχεία του ρεμπέτικου παρουσιάζουν ενδιαφέρουσες αντιστοιχίες με ανάλογα είδη αστικής λαϊκής μουσικής που αναπτύχθηκαν την ίδια περίπου εποχή σε άλλες χώρες, όπως τα αργεντίνικα τάνγκος, τα αμερικάνικα μπλουζ, τα πορτογαλέζικα φάδος κ.ά.

Αν και η πρωτογενής δημιουργία των ρεμπέτικων δείχνει να ολοκληρώνεται στα μέσα της δεκαετίας του 1950, τα τραγούδια αυτά εξακολουθούν να παραμένουν εξαιρετικά δημοφιλή έως τις μέρες μας, μέσα από την αναβίωσή τους από τις νεότερες γενιές με πλήθος έρευνες, συνέδρια, βιβλιογραφικές και δισκογραφικές εκδόσεις, μαθήματα και σεμινάρια, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, αφιερώματα και συναυλίες καθώς και καθημερινές επανεκτελέσεις και διασκευές σε κέντρα διασκέδασης, μουσικές σκηνές αλλά και φιλικές γιορτές και διασκεδάσεις.

Παράλληλα, αποτέλεσαν σημαντική πηγή έμπνευσης για πολλούς από τους νεότερους συνθέτες, στιχουργούς και μουσικούς, όπως τους Χατζιδάκι, Θεοδωράκη, Ξαρχάκο, ενώ ήδη το 1944-45 ο Νίκος Σκαλκώτας ενέταξε στο δεύτερο μέρος ενός συμφωνικού έργου του («Κονσέρτο για δύο βιολιά») το θέμα από το τραγούδι του Βασίλη Τσιτσάνη «Θα πάω εκεί στην Αραπιά».

Τα ρεμπέτικα τραγούδια προσφέρουν γόνιμο έδαφος για μια ιστορική, κοινωνιολογική-ανθρωπολογική και εθνομουσικολογική έρευνα, τόσο για τα πρωτότυπα καλλιτεχνικά τους στοιχεία (ύφος, γλώσσα, στιχοποιία, μουσικές κλίμακες, ρυθμούς, μελωδίες, ενορχήστρωση, χορό) όσο και για τις πολύτιμες αναφορές τους σε ήθη, συνήθειες και παραδόσεις ενός ιδιαίτερου τρόπου ζωής, σε συγκεκριμένα γεγονότα, χώρους και πρόσωπα, κοινωνικές ταυτότητες και ιδεολογίες.

Πάνω απ' όλα όμως, εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν μια ζώσα μουσική παράδοση, με ισχυρό συμβολικό-ιδεολογικό και αισθητικό-καλλιτεχνικό χαρακτήρα, μέσα από τη σημερινή επιτέλεση των τραγουδιών από σύγχρονες κοινωνικές ομάδες και ιδίως από πολλούς νέους.

3. Τόπος και μέσα επιτέλεσης ή άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ

Χώρος που συνδέεται με την επιτέλεση / πραγματοποίηση του στοιχείου ΑΠΚ:

Οι χώροι στους οποίους παίζονταν τα ρεμπέτικα την εποχή της πρώτης δημιουργίας τους ήταν οι φυλακές, οι τεκέδες, τα κουτούκια, οι ταβέρνες και οι «μπίρες», μέρη όπου σύχναζαν κυρίως οι ομάδες του περιθωρίου και οι πρόσφυγες. Με το πέρασμα του χρόνου, κυρίως μεταπολεμικά, τα τραγούδια πέρασαν στα «κέντρα διασκέδασης» όπου σύχναζαν άνθρωποι διαφόρων κοινωνικών τάξεων.

Με την αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για τα ρεμπέτικα, κυρίως από τη δεκαετία του '80, παίζονται σε «ρεμπετάρικα» (μουσικά καφενεία, μεζεδοπωλεία και ταβέρνες), αίθουσες εκδηλώσεων, μουσικές σκηνές και θέατρα, καθώς και σε ανοιχτούς χώρους όπως πλατείες και στάδια, όπου πραγματοποιούνται συναυλίες.

Εγκαταστάσεις (εργαστήριο, κτίριο συλλόγου, αίθουσα/ες, βοηθητικά κτίρια κλπ.):

Εξοπλισμός, εξαρτήματα (όπως π.χ. εργαλεία, σκεύη, ενδύματα κ.ά.) που χρησιμοποιούνται κατά την προετοιμασία και την επιτέλεση του στοιχείου ΑΠΚ:

Για την επιτέλεση των τραγουδιών είναι απαραίτητα τα λαϊκά μουσικά όργανα (βιολί-σαντούρι, μπουζούκι, μπαγλαμάς, κιθάρα). Στις νεότερες ορχήστρες χρησιμοποιούνται και άλλα όργανα, όπως ακορντεόν, πιάνο, μπάσο, κρουστά και ιδιόφωνα (ντέφι, ζίλια, κουτάλια κλπ). Από τη δεκαετία του '50 γίνεται χρήση ηλεκτρικού εξοπλισμού ηχητικής ενίσχυσης (μικρόφωνα, ηχεία κλπ).

Προϊόντα ή υλικά εν γένει αντικείμενα (χειροτεχνήματα, εργαλεία, λατρευτικά ή μη σκεύη, προϊόντα, φαγητά κλπ) που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της επιτέλεσης ή της άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ:

Προϊόν της επιτέλεσης μπορούν να θεωρηθούν οι δισκογραφικές αναπαραγωγές-ηχογραφήσεις των τραγουδιών σε δίσκους γραμμοφώνου, βινυλίου και ψηφιακούς δίσκους ακτίνας (CD, DVD).

Διαδικασία μετάδοσης από γενιά σε γενιά του στοιχείου ΑΠΚ

Περιγραφή της διαδικασίας:

Ο αρχικός τρόπος μετάδοσης των ρεμπέτικων ήταν αποκλειστικά η προφορική παράδοση μέσω της ζωντανής επιτέλεσης των τραγουδιών. Με την εμφάνιση και εξάπλωση της δισκογραφίας, των ΜΜΕ και του κινηματογράφου η διαδικασία και οι τρόποι μετάδοσης ενισχύθηκαν, καθώς το είδος αποτυπώθηκε αλλά και τυποποιήθηκε ως εμπορικό «προϊόν» αποκτώντας ευρύτερη δημοφιλία. Με την αναβίωση των ρεμπέτικων οι ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, οι ποικίλες εκπαιδευτικές και καλλιτεχνικές δράσεις, καθώς και οι σχετικές αναφορές στο διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενίσχυσαν την προβολή και διάδοσή τους στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Παράλληλα, η διδασκαλία τους σε μουσικά σχολεία, ωδεία, μουσικές σχολές, πανεπιστήμια, καθώς και σε ιδιωτικά μαθήματα συμβάλλουν στην ευρύτερη διάδοση του είδους.

Τρόποι και διάρκεια εκμάθησης/μαθητείας /μύησης:

Ο παραδοσιακός τρόπος εκμάθησης των ρεμπέτικων ήταν κυρίως η προφορική-ακουστική παράδοση, μέσα από τη συναναστροφή των νεότερων με τους παλαιότερους οργανοπαίκτες και τραγουδιστές στους χώρους επιτέλεσης. Ο χρόνος της μαθητείας-μύησης δεν ήταν προκαθορισμένος.

Αυτός ο βιωματικός τρόπος εκμάθησης, μέσω της «προφορικότητας» (μέσα από ζωντανές εκτελέσεις αλλά και από παλαιές και νεότερες ηχογραφήσεις), παραμένει σημαντικός ως τις μέρες μας, καθώς το ιδιαίτερο ύφος και ήθος των ρεμπέτικων δεν μπορεί να αποδοθεί μόνο με τις μουσικές καταγραφές και την ανάγνωση της παρτιτούρας.

Παρ' όλα αυτά, τις τελευταίες δεκαετίες ενισχύεται η διδασκαλία τους σε μουσικά σχολεία, ωδεία, μουσικές σχολές και ιδιωτικά μαθήματα, χωρίς όμως ακόμη κάποιο αναγνωρισμένο πτυχίο-δίπλωμα σπουδών και επίσημη διδακτέα ύλη.

Φορείς μετάδοσης:

Οργανοπαίκτες, τραγουδιστές, ρεμπέτικες «κομπανίες», ωδεία και μουσικές σχολές, Μουσικά Γυμνάσια-Λύκεια, Τμήματα ΑΕΙ και ΑΤΕΙ Μουσικών Σπουδών.

IV. Ιστορικό και γενεαλογία του στοιχείου ΑΠΚ

Ιστορικές πληροφορίες ή τοπικές διηγήσεις για την εμφάνιση, τη διάρκεια, την παρουσία, και τις προσαρμογές ή και τροποποιήσεις του στοιχείου ΑΠΚ:

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της παράδοσης του ρεμπέτικου μεταβάλλονται εντυπωσιακά καθώς περνάμε από τη μια ιστορική περίοδο του είδους στην άλλη, από τους ανώνυμους δημιουργούς στους επώνυμους συνθέτες. Μέσα από αυτή τη μετάβαση το ρεμπέτικο οδηγήθηκε σταδιακά από την προφορική παράδοση στη διάδοση μέσω του δίσκου γραμμοφώνου και, τέλος, στην τυποποίηση και στη μηχανική αναπαραγωγή μέσω της δισκογραφικής βιοτεχνίας, που εξελίχτηκε σε βιομηχανία.

Με το πέρασμα του χρόνου, διαπιστώνεται ότι οι παραγωγοί-δημιουργοί του ρεμπέτικου «εξειδικεύονται» όλο και περισσότερο και διαφοροποιούνται από τους χρήστες-ακροατές, περνώντας από το τραπέζι της ταβέρνας στο υπερυψωμένο πάλκο, και από εκεί στις φωτεινές μαρκίζες των κέντρων και στα εξώφυλλα των λαϊκών περιοδικών. Αυτή η διαδρομή είχε τις επιπτώσεις της και στα μουσικά χαρακτηριστικά των τραγουδιών, που

ακολούθησαν το πέρασμα από την ανώνυμη περίοδο σε μια διαδικασία σταδιακής αστικοποίησης κι εκδυτικοποίησης.

Ο Μάρκος Βαμβακάρης (1905-1972) λειτούργησε σαν γέφυρα ανάμεσα στο δημοτικό τραγούδι και στο ρεμπέτικο. Στο επίπεδο αυτό ο συνθέτης παρέμενε συνήθως ανώνυμος, αλλά, ακόμη και στην περίπτωση που ήταν γνωστός, δεν δρούσε αυτόνομα. Δημιουργούσε στο όνομα της ομάδας, με τη συνείδηση ότι εκφράζει την κοινή παράδοση και αισθητική. Ο Μάρκος υπήρξε από τους πρώτους που ηχογράφησαν με μπουζούκι (το 1932 στην Columbia και το 1933 στην Parlophone), σπάζοντας το φράγμα της απομόνωσης ενός οργάνου που συναντούσε προκατάληψη και διώξεις, παρ' όλη τη μακράιωνη παρουσία του συγκεκριμένου οργανολογικού τύπου στον ελλαδικό χώρο από την αρχαιότητα.

Καθιέρωσε την κομπανία με τους μπουζουκο-μπαγλαμάδες, όταν το 1934, μαζί με τον Γιώργο Μπάτη, τον Ανέστο Δελιά και τον Στράτο Παγιουμτζή, αποτέλεσαν το πρώτο συγκρότημα με μπουζούκια, «την ξακουστή τετράδα του Πειραιώς».

Από τότε, άρχισαν να υποχωρούν τα «σαντουρόβιολα» και η μικρασιατική σχολή του ρεμπέτικου (που καθιέρωσαν συνθέτες όπως ο Παναγιώτης Τούντας, ο Βαγγέλης Παπάζογλου κ.ά.), για να επικρατήσει το «πειραιώτικο» ύφος. Η νέα αυτή σχολή αφομοίωσε και μετασχημάτισε το ήθος και τα διδάγματα της έως τότε παράδοσης, μέσα από μια νέα επεξεργασία με βάση το μπουζούκι και τους παραδοσιακούς δρόμους-μουσικές κλίμακες. Έδωσε τα σημαντικότερα δείγματα του ρεμπέτικου, «κλασικά» στη μορφή, στο περιεχόμενο και στη λειτουργία τους. Γι' αυτό τον λόγο ο Μάρκος θεωρήθηκε «πατριάρχης» του ρεμπέτικου.

Ο Βασίλης Τσιτσάνης (1915-1984) οδήγησε τα πράγματα προς μια νέα κατεύθυνση. Γεννημένος στα Τρίκαλα, ήρθε στην Αθήνα το 1937 έχοντας στις αποσκευές του «35 καντάδες», χαρακτηρισμός που επιβεβαιώνει τη συνειδητή διαφοροποίηση του ρεπερτορίου του από τα «βαριά» ρεμπέτικα. Η εποχή ήταν κρίσιμη και μεταβατική και τα τραγούδια του έκαναν αμέσως αίσθηση σε έναν χώρο μουδιασμένο από την επιβολή της μεταξικής λογοκρισίας. Κύριο χαρακτηριστικό τους ήταν οι «αρμονίες», που οδήγησαν σταδιακά σε μια κάθετη μουσική γραφή (με δυτικές συγχορδίες), εγκαταλείποντας την οριζόντια μουσική γραμμή όπου κινούνται οι παραδοσιακοί ανατολίτικοι «δρόμοι» των δημοτικών και των παλαιών ρεμπέτικων τραγουδιών.

Ο Τσιτσάνης έβγαλε το λαϊκό τραγούδι από τα όρια του περιθωρίου, για να το εντάξει στην καινούργια κοινωνική πραγματικότητα, στην ανατέλλουσα νέα τάξη της μεταπολεμικής Ελλάδας. Καθιέρωσε ένα νέο ύφος παιχνιδιού, ενώ σημαντική υπήρξε η συμβολή του στον εμπλουτισμό της ορχήστρας, στον ρόλο των τραγουδιστών και στη δομή των τραγουδιών που έγινε πιο σύνθετη με κουπλέ και ρεφρέν. Με τον Τσιτσάνη το ρεμπέτικο γίνεται πλέον «τέχνη» και η ρήξη με την παράδοση αρχίζει να γίνεται ορατή.

Μετά τον πόλεμο, διαπιστώνουμε το πέρασμα στην εποχή των «επώνυμων» συνθετών προετοιμάζοντας το έδαφος για το είδος που θα οριστεί ως «έντεχνο-λαϊκό». Η αλλαγή του τρόπου διασκέδασης και η καθιέρωση του τετράχορδου μπουζουκιού από τον Μανώλη Χιώτη, που επισημοποιήθηκε γύρω στο 1953, σηματοδοτεί συμβολικά το τέλος των ρεμπέτικων. Έτσι, κλείνει η πρωτογενής δημιουργία του είδους, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι παύει να συνεχίζει να εμπνέει, σε διαφορετική όμως βάση και λειτουργία, απευθυνόμενο πλέον σε όλες τις κοινωνικές ομάδες.

Η «επιστροφή» στα ρεμπέτικα, αρχικά στη δεκαετία του '60 και κατόπιν στη δεκαετία του '80, ήταν μια προσπάθεια επανασύνδεσης κυρίως των νέων και των φοιτητών με τον πλούτο, την εκφραστικότητα, την καλλιτεχνική δύναμη και το βαθύτερο ήθος αυτών των τραγουδιών, κάτι που συνεχίζεται ως τις μέρες μας.

Ιστορικά δεδομένα για τον φορέα του στοιχείου ΑΠΚ:

Επικαιροποίηση των δεδομένων (τουλάχιστον ανά 5ετία):

V. Σημασία του στοιχείου για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

1. Τρόποι αξιοποίησης

Δράσεις, Διάδοση, Διαπολιτισμικές Επαφές:

Ερευνητικές, επιστημονικές, εκπαιδευτικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δράσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό:

Έρευνες, συνέδρια, βιβλιογραφικές και δισκογραφικές εκδόσεις, μαθήματα και σεμινάρια, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, ταινίες ντοκιμαντέρ, συναυλίες και φεστιβάλ με τη σύμπραξη Ελλήνων και ξένων μουσικών και συγκροτημάτων.

2. Μέτρα διαφύλαξης (σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο):

ΣΥΜΠΛΗΡΩΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ:

Προϋπάρχουσα τεκμηρίωση

Διαθέσιμη βιβλιογραφία

Αλεξίου, Σώτος ([1998] 2012) *Βασίλης Τσιτσάνης, η παιδική ηλικία ενός ξεχωριστού δημιουργού*. Αθήνα: Καστανιώτη

(2003) Ο ξακουστός Τσιτσάνης. Αθήνα: Κοχλίας

Αναστασίου, Θεόφιλος Πασχ. (1995) «*Παιδάκι με ψυχή και ζηλεμένο*». 329 τραγούδια του Βασίλη Τσιτσάνη. Τρίκαλα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικάλων

(2004) Βασίλης Τσιτσάνης. *Άπαντα*. Αθήνα: Λαϊκό Τραγούδι

Ανωγειανάκης, Φοίβος (1961) «Για το ρεμπέτικο τραγούδι», *Επιθεώρηση Τέχνης* τεύχ. 79. Αθήνα

Βαμβακάρης, Δομένικος Μ. (1994) *Δρόμοι στη μουσική παιδεία*. Αθήνα: Κορφή

Βλησίδης, Κώστας (2004) *Όψεις του Ρεμπέτικου*. Αθήνα: Εικοστού Πρώτου

Γεωργιάδης, Νέαρχος (1993) *Ρεμπέτικο και πολιτική* (σχολιασμένη ανθολόγηση του λαϊκού τραγουδιού). Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(1972) *Από το Βυζάντιο στο Μάρκο Βαμβακάρη (Η προϊστορία του λαϊκού ρεμπέτικου τραγουδιού)*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(1999) *Ο Ακρίτας που έγινε ρεμπέτης*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(2001) *Το φαινόμενο Τσιτσάνης*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

- (2003) *Ο Θόδωρος Δερβενιώτης και το μετεμφυλιακό τραγούδι*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή
- Βολιότης – Καπετανάκης Ηλίας (1999) *Η τριλογία της μουσικής, Αδέσποτες μελωδίες (Η δισκογραφία και άλλα μάγια του λαϊκού μας τραγουδιού)*. (επιμ.) Τασούλα Μανταίου. Αθήνα: Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη
- Δαμιανάκος, Στάθης (1976) *Κοινωνιολογία του Ρεμπέτικου*. Αθήνα: Ερμείας
- (1987) *Παράδοση Ανταρσίας και Λαϊκός Πολιτισμός*. Αθήνα: Πλέθρον
- (επιμ.) (1993) *Θέατρο σκιών, παράδοση και νεωτερικότητα*. Αθήνα: Πλέθρον
- (2005) *Ήθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα*. Αθήνα: Πλέθρον
- Echo & Artis** (χ.χ.) *Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου*. τεύχ. 1
- Echo & Artis (χ.χ.) *Μαρίκα Νίνου*. τεύχ. 2
- Echo & Artis (χ.χ.) *Σωτηρία Μπέλλου*. τεύχ. 3
- Echo & Artis (χ.χ.) *Γιάννης Παπαϊωάννου*. τεύχ. 4
- Echo & Artis (χ.χ.) *Μάρκος Βαμβακάρης*. τεύχ. 5
- Ζαϊμάκης, Γιάννης (1999) «*Καταγωγή Ακμάζοντα*», *παρέκκλιση και πολιτισμική δημιουργία στο Λάκκο Ηρακλείου (1900-1940)*. Αθήνα: Πλέθρον
- Κάιλ-Βέλλου, Αγγέλα (1978) *Μάρκος Βαμβακάρης, Αυτοβιογραφία*. Αθήνα: Παπαζήση
- Καλυβιώτης, Αριστομένης (2004) *Τα «μάγκικα και χασικλίδικα» τραγούδια του στιχουργού Αιμίλιου Σαββίδη*. Αθήνα: Συλλογές
- Καραντής, Τάσος Π. (1999) *Νίκος Μάθησης, ο θρυλικός τρελάκις του ρεμπέτικου*. Αθήνα: Στοχαστής
- Κοροβίνης, Θωμάς (επιμ.) (1997) *Σωτηρία Μπέλλου*. Αθήνα: Τεγόπουλος-Μανιατέας
- (2005) *Οι Ζείμπέκοι της Μικράς Ασίας*. (επιμ.) Πετσόπουλος Σταύρος. Αθήνα: Άγρα
- Κοταρίδης, Νίκος (επιμ.) (1996) *Ρεμπέτες και ρεμπέτικο τραγούδι*. Αθήνα: Πλέθρον
- Κουνάδης, Παναγιώτης ([2000] 2002) *Εις ανάμνησιν στιγμών ελκυστικών, Κείμενα γύρω από το ρεμπέτικο τ. I – II*. Αθήνα: Κατάρτι
- (2004) *Ρεμπέτικο 1850-1960, 118 δημιουργοί και εκτελεστές*. Αθήνα: Αδάμ
- (2005) *Μάρκος Βαμβακάρης 1905-1972, Εγώ μάγκας γεννήθηκα και μάγκας θα πεθάνω (Όλα τα τραγούδια του από τις 78 στροφές)*. Αθήνα: Κατάρτι
- Κωνσταντινίδου, Μαρία (1987) *Κοινωνιολογική ιστορία του ρεμπέτικου*. Αθήνα: Μπαρμπουνάκης
- Λιάτσος, Δημήτρης (1982) *Οι πρόσφυγες της Μικρασίας και το ρεμπέτικο τραγούδι*. Αθήνα: Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Δ.Βασιλόπουλος

Λουλέ-Θεοδωράκη, Νίτσα (επιμ.) (1997) *Βασίλης Τσιτσάνης*. Αθήνα: Τεγόπουλος-Μανιατέας

Μανιάτης, Διονύσης Δ. (1994) *Βασίλης Τσιτσάνης, ο ατελείωτος*. Αθήνα: Πιτσιλός

(2001) *Οι Φωνογραφετζήδες. Το γραμμόφωνο, η εποχή του και οι γραμμοφωνήσεις των ελληνικών λαϊκών (κυρίως ρεμπέτικων) τραγουδιών*. Αθήνα: Πιτσιλός.

Μαστρολέων-Ζέρβα, Μαριγούλα (1990) *Οι παλιοί ρεμπέτες*. Αθήνα

Μεσθεναίος, Φώτης (χ.χ.) *Γιώργης Μουφλουζέλης. Όταν η λήγουσα είναι μακρά* Αθήνα: Δωδώνη

Μουσταΐρας, Γιώργος Ν. (1996) *Μπουζούκι μου διπλόχορδο (το μπουζούκι, η ιστορία του και τα μυστικά του)*. Άργος: Παρατηρητής Αργολίδας

Μπαλαχούτης, Κώστας (2004) *Τα μαγικά 45άρια και η εποχή τους*. Αθήνα: Ηλιοτρόπιο

Μπαρούνης, Ηλίας Δ (2004) *Ο λήσαρχος Φώτης Γιαγκούλας στα τραγούδια των 78 στροφών*. Αθήνα: Συλλογές

Ντελόπουλος, Κυριάκος (2005) *Παλιοζωή μοβόρησσα, Ρεμπέτικη φαντασία από 3.500 τίτλους τραγουδιών*. Αθήνα: Καστανιώτης

Ντέφι (1987) *Αφιέρωμα στο Μάρκο Βαμβακάρη. τεύχ. 14. Φλεβάρης-Μάρτης 1987*

Παπαζαχαρίου, Εμμανουήλ [Ζάχος] (1980) *Η πιάτσα*. Αθήνα: Κάκτος

(2005) *Ο Μάρκος και η λαϊκότητα (εθνολογική και ιστορική μελέτη γύρω από την καταγωγή του Ρεμπέτικου Τραγουδιού)*. Αθήνα: Λαϊκό Τραγούδι

Παπαχριστόπουλος, Νίκος (2004) *Ρεμπέτικα τραγούδια, Η τέχνη των σημείων*. Αθήνα: Βιβλιόραμα

Πετρόπουλος, Ηλίας (1968) *Γλωσσάριο των ρεμπέτηδων*. Αθήνα

([1979] 1982) *Ρεμπέτικα Τραγούδια*. Αθήνα: Κέδρος

([1990] 1992 20024) *Ρεμπετολογία*. Αθήνα: Κέδρος

Σκαμπαρδώνης, Γιώργος (2001) *Ουζερί Τσιτσάνης*. Αθήνα: Κέδρος

Σχορέλης, Τάσος (1973) *Γιώργος Ροβεράκης. Ένας ρεμπέτης, η ζωή του, η εποχή του, τα τραγούδια του*. Αθήνα

(1977, 1978, 1978, 1981) *Ρεμπέτικη Ανθολογία. I-II-III-IV*. Αθήνα: Πλέθρον

Σταμούλης, Δημήτρης Δ. (χ.χ.) *Ο φάκελος Νίκου Ρούτσου-Βασίλη Τσιτσάνη*

Τσιλιμίδης, Μάνος (2005) *Μάρκος Βαμβακάρης, Ο Άγιος Μάγκας. (Ο Στέλιος Βαμβακάρης για τον πατέρα του)* Αθήνα: Κάκτος

Χατζηδουλής, Κώστας (χ.χ.) *Ρεμπέτικη Ιστορία 1 (Περπινιάδης-Γενίσαρης-Μάθεσης-Λελάκης)*. Αθήνα: Νεφέλη

- (1979) Βασίλης Τσιτσάνης, *η ζωή μου, το έργο μου*. Αθήνα: Νεφέλη
- ([1982] 1963) Γιάννης Παπαϊωάννου. *Ντόμπρα και Σταράτα, αυτοβιογραφία*. Αθήνα: Κάκτος
- (1982) Ρόζα Εσκενάζυ, *Αυτά που θυμάμαι*. Αθήνα: Κάκτος
- (2002) Αρχόντισσα, *το μυστικό μιας ζωής (Ο Βασίλης Τσιτσάνης γράφει-αποκαλύπτει την απίστευτη ιστορία που κρύβεται πίσω από ένα τραγούδι-θύλο)*. Αθήνα: Gramma
- Χριστιανόπουλος, Ντίνος (1961) *Ιστορική και αισθητική διαμόρφωση του ρεμπέτικου τραγουδιού. Ι. Θεσσαλονίκη: Διαγώνιος*
- ([1986] 2003) *Οι ρεμπέτες του ντουινιά*. Θεσσαλονίκη: Ιανός
- (1991) «Εισαγωγή στα ρεμπέτικα» στο Μουτσόπουλος Ν. Κ. Αρμός.
Θεσσαλονίκη
- (1993) *Τσιτσάνης και Τρίκαλα*. Τρίκαλα (Ομιλία)
- (1994) *Δημοσιεύματα για το ρεμπέτικο (1942-1968)*. Αθήνα: Μπιλιέτο
- (1994) *Ο Βασίλης Τσιτσάνης και τα πρώτα του τραγούδια (1932-1946), Πρώτη καταγραφή*. Θεσσαλονίκη: Διαγώνιος
- (1999) *Το ρεμπέτικο και η Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριο
- (2001) *Τα τραγούδια του Βασίλη Τσιτσάνη που γράφτηκαν στη Θεσσαλονίκη επί γερμανικής κατοχής*. Αθήνα: Μπιλιέτο
- Χριστοφιλάκης, Γιώργης (επιμ.) (1997) *Μάρκος Βαμβακάρης*. Αθήνα: Τεγόπουλος-Μανιατέας
- Gauntlett, Στάθης (1992) *Γενίτσαρης Μιχάλης: Μάγκας από μικράκι, Αυτοβιογραφία*. Αθήνα: Δωδώνη
- (2001) *Ρεμπέτικο Τραγούδι, Συμβολή στην επιστημονική του προσέγγιση*. Μετάφραση: Κώστας Βλησίδης. Αθήνα: Εικοστού Πρώτου
- Holst-Warhaft, Gail ([1975] 1995) Road to Rembetika Greece: Denise Harvey**
- ([1977] 1983) *Δρόμος για το ρεμπέτικο (και άρθρα για το ρεμπέτικο τραγούδι από τον ελληνικό τύπο 1947-1976)*. Μετάφραση Ν.Σαββάτης. Αθήνα: Ντενίζ Χάρβεϋ & Σία.
- Petropoulos, Elias (2000) Songs of the Greek Underworld, the Rebetika Tradition Translation Ed. Emery. London: Saqi Books**
- Διαθέσιμα δεδομένα
- Φορέας:
- Είδος έρευνας:

Είδος δεδομένων:

Εγγραφή του στοιχείου σε άλλα ευρετήρια

Εθνικό Ευρετήριο – Τεχνικό δελτίο του στοιχείου

Τόπος και ημερομηνία σύνταξης:

Συντάκτης

Ονοματεπώνυμο:

Ιδιότητα:

Συνοδευτικό τεκμηριωτικό υλικό

Βιβλιογραφική-αρχειακή έρευνα:

Επιτόπια έρευνα – συνεντεύξεις:

Ηχητική καταγραφή:

Δίσκοι:

- Γραμμοφώνου (78 στροφών / Υλικό: Βακελίτης)
- Πικάπ (45 και 33 στροφών / Υλικό: Βινύλιο)
- Ψηφιακοί (CD)

Φωτογραφική καταγραφή:

Κινηματογραφική καταγραφή:

- «ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ», Κώστας Φέρης, 1983.
- «Καναρίνι μου γλυκό», Roy Sher, 2010.

ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ (Σειρές και ντοκυμαντέρ)

- «Ο κόσμος του ρεμπέτικου» (ντοκυμαντέρ).
- «Το μινόρε της αυγής», ΕΡΤ, 1983-1984, τηλεοπτική σειρά.
- «Εις ανάμνησιν στιγμών ελκυστικών», Παναγιώτης Κουνάδης, ΕΤ1, 1994.
- «Τετράς η ξακουστή του Πειραιώς», Παναγιώτης Κουνάδης, ΕΤ1, 1998.
- «Ρεμπέτικη ιστορία», Νίκος Βολωνάκης – Πάνος Σαββόπουλος, ΕΤ3, 1999.
- «Γεια σου περήφανη κι αθάνατη εργατιά», ΝΕΤ, 2001.
- «Οι μουσικοί του κόσμου – Ρεμπέτικο και ξένοι», Λεωνίδας Αντωνόπουλος, 2006.
- «Η ιστορία του ρεμπέτικου», Κώστας Φέρρης, 2006.
- «Ονείρου Ελλάς», Κώστας Φέρρης, ΕΤ3, 2008-2010.
- «Οι παρέες γράφουν ιστορία – Οι ρεμπέτικες παρέες», ΝΕΤ, 6-2-2011.
- «Τα Μυστικά της Μουσικής», ΕΡΤ 2012. Ντοκυμαντέρ. Επιμέλεια – Παρουσίαση: Νίκος Κυπουργός. «Στην Υγεία μας», ΝΕΤ – ALPHA. Μουσική εκπομπή. Παρουσίαση: Σπύρος Παπαδόπουλος.

- «Το Αλάτι της Γης», NEPIT 2014. Μουσική εκπομπή. Λάμπρος Λιάβας.
- «Η Μηχανή του Χρόνου», ALPHA. Σειρά εκπομπών.

ΜΟΥΣΙΚΟ-ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ

– «Αμάν Αμήν», Σταύρος Ξαρχάκος, 1995.

Δισκογραφικές εταιρείες:

- **COLUMBIA**
- **MINOS EMI**
- HMV (His Master's Voice)
- ORFEON RECORD (Κωνσταντινούπολη)
- FAVORITE RECORD (Γερμανία)
- **PARLOPHONE**

Χώρες του εξωτερικού όπου υπάρχουν ρεμπέτικες κομπανίες Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών:

Γερμανία, Βέλγιο, Ελβετία, Ολλανδία, Σουηδία, Φινλανδία, Τουρκία, Ισραήλ, Αυστραλία, ΗΠΑ, Καναδάς.

ΚΟΜΠΑΝΙΕΣ

- «Κομπανία»
- «Ρεμπετοκαφενές Αιγάλεω»
- «Ρεμπετόβεν»
- «Ρεμπετιέν»
- «Τρίο παρά Τέταρτο»

ΠΡΟΣΩΠΑ

- Γιώργος Ξηντάρης
- Γιάννης Λεμπέσης
- Αγάθωνας Ιακωβίδης
- Μπάμπης Τσέρτος
- Χρήστος Μανιφάβας
- Δημήτρης Μυστακίδης

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- **Ρεμπέτικο φόρουμ / re mbetiko forum**

(<http://www.rembetiko.gr/forums/forum.php>)

(<https://www.facebook.com/rembetiko.gr>)

– **rebetiko sealabs**

(<http://rebetiko.sealabs.net/home.php>)

[1] Ως στοιχείο ΑΠΚ νοείται η πραγματοποίηση ή δράση ή επιτέλεση δραστηριοτήτων και πράξεων που συγκροτούν ένα επιμέρους σύνολο που συνιστά μία διακεκριμένη ενότητα έκφρασης της ΑΠΚ.

[2] Σύντομη διατύπωση (σε μία πρόταση) της ταυτότητας του στοιχείου ΑΠΚ. Στο εξής αυτή θα είναι η ταυτότητα με την οποία αναγνωρίζεται το στοιχείο.

[3] Πεδίο ΑΠΚ: Το στοιχείο μπορεί να εμπίπτει σε περισσότερα του ενός πεδία.

[4] Εφ' όσον είναι αναγκαίο, συμπληρώνετε μια κατηγορία που δεν υπάρχει στα ανωτέρω πεδία, λ.χ., Παραδοσιακό Παιχνίδι κ.ά.

[5] Οι λέξεις-κλειδιά επιτρέπουν την αναγνώριση της ταυτότητας του στοιχείου. Π.χ., τελετουργία, πανηγυρισμός, δρώμενα, καλλιτεχνική δραστηριότητα, παραδοσιακή τεχνική, παραδοσιακή τεχνογνωσία κ.λπ.

[6] Επιλέγετε σε ποια από τις κατωτέρω κατηγορίες ανήκει ο φορέας του στοιχείου ΑΠΚ

[7] Εφ' όσον επιλεγεί αυτό, συμπληρώνετε μια κατηγορία που δεν υπάρχει στα ανωτέρω πεδία

[8] Π.χ. Δήμαρχος, πρόεδρος σωματείου κλπ